

Innledning

Dette nummeret av *Sosiologi i dag* er viet til migrasjon. Utgangspunktet var et ønske om å utforske hva som skjer når mennesker krysser landegrenser, og målet har vært å ta transnasjonale prosesser på alvor og å utforske hva sosiologiens eget bidrag er i migrasjonsforskningen gjennom å tegne opp variasjon. Jeg slutter meg til Mette Anderssons (2007) kritikk av norsk sosiologi om at den tar for gitt at sosiologiens studieobjekt er et samfunn som stopper ved landegrensene. Nasjonalstaten utgjør fortsatt en viktig ramme; dens grenser og lover legger rammer for menneskelig virksomhet. Men det er ikke lenger realistisk å definere samfunnsvitenskapens nedslagsfelt som nasjonalstaten alene. Det har det kanskje aldri vært, og en av de viktigste konsekvensene av at sosiologien tar inn over seg transnasjonale prosesser eller globalisering, er at man ser sammenhenger og flyt der man tidligere så avgrensede enheter som befant seg i ulike faser av samfunnsmessig utvikling (Ahrne 2007).

Mine forskningsfelt er ufaglært servicearbeid, blant annet renhold, og prostitusjon, to områder som i de senere årene er blitt påvirket av realitetene i migrasjon på dramatiske måter. I de store byene kan man ikke lenger snakke om ufaglært servicearbeid uten å ta med i betraktning at store deler av arbeidsstokken er født i andre land. Og i politisk debatt og i utformingen av sosiale tiltak rettet mot prostitusjon er det ikke mulig å komme utenom det faktum at prostitusjonsmarkedene i Norge kanskje har flere migranter, både midlertidige og etablerte, enn norskfødte kvinner og menn.

Endring i sammensetning av mennesker har konsekvenser for innholdet i jobber, fenomener og relasjoner fordi mennesker har ulike erfaringsbakgrunn og ulike betingelser. Men hvilke konsekvenser migrasjon har i Norge, for eksempel framstilt som integrasjonsproblematikk, er bare ett av områdene det er interessant å utforske. Det er kanskje mer interessant å se hvordan migrasjon utfordrer mennesker, relasjoner, strukturer og tenkemåter og hvordan transnasjonale prosesser endrer samfunnet på grunnleggende måter. Under studiet av østeuropeiske kvinner som en del av norske prostitusjonsmarkeder, betydde migrasjon for meg at kvinnene hadde kommet til Norge. Men etter hvert så

jeg hvordan dette forandret prostitusjonsmarkedet, prostitusjonspolitik og innholdet i prostitusjonen på grunnleggende måter. Mennesker krysser grenser i flere retninger, penger og informasjon "reiser", retten internasjonaleses når den implementerer internasjonale konvensjoner, og internasjonale organisasjoner og andre nasjonalstater legger rammene for hva norske myndigheter kan gjøre og hva de ønsker å gjøre med fenomenet prostitusjon. Det ville i dag vært naivt av lokale og nasjonale myndigheter å tro at de kan detaljstyre hva som foregår i prostitusjonen, slik de kunne tidligere: En razzia eller to pleide å bryte opp uheldige utviklingstrekk, slik som for eksempel framveksten av sexklubber på 1970-tallet. I dag lar ikke utviklingen i markedet seg styre lokalt på denne måten, migrasjonsønskene er sterke, og etterspørselen på norsk side endrer seg kanskje i takt med markedet og innholdet i det.

Som Ulf Hannerz (1996) påpeker, kan det være mange ulike måter å leve transnasjonale liv på. Deler av denne variasjonen er representert i dette nummeret: Artiklene handler om arbeidsmigrasjon til fiskeindustri i nord, migrasjon til husarbeid i sør, ekteskapsmigrasjon fra øst og menneskehandel fra sør. Bakgrunnen til migrasjonen som beskrives, er varierte: noen har flyktet, noen er gjenforent med ektefeller og noen reiser ut for å arbeide. Noen av artiklene handler om regulære migranter, andre irregulære, noen går inn i det formelle arbeidsmarkedet, andre i det uformelle, vi finner midlertidig migrasjon og varig migrasjon.

Det er et ønske at dette nummeret av *Sosiologi i dag* skal representere bredde og variasjon, og at det ikke skal handle om konsekvenser for "oss" ved at "de" kommer hit. Artiklene handler om konsekvenser av nasjonalstatlige migrasjonsregimer i menneskers liv, om hvordan migrasjonens forløp og innhold henger sammen med kulturelle forestillinger om "de andre" og om kjønn og seksualitet, om hvordan migrasjonserfaringer tas imot av dem som jobber med å lette overgangen og om hvordan migrasjon gir mennesker flere og kanskje konkurrerende forståelsesrammer i eget liv.

Marit Aure beskriver arbeidsmigrasjon fra nordvest-Russland til Nord-Norge og søker å forstå hva som former denne nye migrasjonen. Hva er årsaken til at noen reiser ut for å arbeide i et annet land? Migrasjon fra Russland til Norge er et viktig utviklingstrekk, men hittil har det blitt fokusert lite på at russere kommer for å arbeide. Dette er en studie av prosesser på flere nivåer. Sentralt i den migrasjonen Aure beskriver, står de som organiserer migrasjonen. Dette er et kjennetegn ved mye av den nye arbeidsmigrasjonen fra Øst-til Vest-Europa; noen organiserer den og tjener også ofte på den. Aure hevder

at arbeidsmigrasjon ikke bare handler om frykt og vanskelige kår, men også om eventyrlyst når migranten reiser fra sør til nord, u-land til i-land og fra øst til vest. Når slike grunner til migrasjon ikke kommer nok fram, framstår arbeidsmigrantene mest som passive ofre for omstendighetene, som noen som må flykte fra fattigdom og elendighet. Formen arbeidsmigrasjonen Aure beskriver tok, handler også om preferanser hos dem som velger ut mulige migranter. Kjønn blir gitt ulik betydning av ulike aktører, men felles er at arbeidsevne og tilpasningsevne blir knyttet til kjønn.

Nasjonale og internasjonale rettighetsstrukturer danner rammene for migrasjon, hvem som helst kan ikke reise hvor som helst, og heller ikke på hvilken som helst måte. Nigerianske kvinner har få muligheter til å reise til Europa legalt. Maibrit Gamborg Holm utfordrer i sin artikkel politikk rundt prostitusjon, menneskehandel og asyl med utgangspunkt i et empirisk studium av nigerianske kvinners migrasjon til og prostitusjon i Danmark. Holm hevder at kvinnenes problemer er for kompliserte til å kunne fanges av eksisterende ordninger, hvor man tar utgangspunkt i andre grupper prostituerte, ofre for menneskehandel eller asylsøkere. Kvinnene har mange krav på seg i forhold til hvordan de burde oppføre seg, men har problemer med å leve opp til forestillinger om "ekte" ofre for menneskehandel fordi de samtidig må leve opp til rasialiserte forestillinger om "gode" afrikanske prostituerte. Samtidig lever de ikke opp til krav i asylinstituttet fordi overgrepene de er blitt eller kan bli utsatt for, knyttes til privatsfæren.

Ann Therese Lotherington og Anne Britt Flemmens artikkel viser hvordan norsk utlendingslovgivning setter russiske kvinner som er kommet til Norge på familiegjeforening, i en vanskelig situasjon. Kvinnenes opphold forutsetter en fortsatt relasjon med en norske ektefelle, samtidig som de har problemer med å bygge opp sin selvstendighet på et alternativt grunnlag, blant annet fordi de møter problemer når de vil ha sin russiske utdanning godkjent i Norge. Lotherington og Flemmen utforsker grunnlaget for denne politikken, hvilken styringsrasjonalitet den hviler på og hvilke konsekvenser dette har for russiske kvinners liv i Norge. Ekteskapet utgjør en spesiell ramme for migrasjon, en ramme som på den ene siden er privat og på den andre siden høyst regulert, og en ramme som i en norsk kontekst forutsetter en jevnbyrdighet som motarbeides av måten denne migrasjonen er regulert på.

Et område som i en norsk sammenheng er lite påaktet, er kvinners arbeidsmigrasjon. Når vi snakker om arbeidsmigranter, er det ofte menn vi tenker på. Men kvinner reiser også for å tjene penger, ikke bare knyttet til menn

gjennom prostitusjon, ekteskap og som familiemedlemmer av asylsøkende menn, men som enkeltindivider som av ulike grunner reiser ut. Kvinners arbeidsmigrasjon kan også forstås som noe som handler om forhold mellom kvinner og kvinnelighetsformer. Noen typer arbeid forbindes med rette typen kvinnelighet, og dette legger premissene for kvinners migrasjon. Lise Widding Isaksen viser i sin artikkel hvordan polske kvinner konstrueres som "passe" i ulik forstand for lønnet omsorgsarbeid i italienske hjem. Arbeid som forbindes sterkt med familiens kvinner, og som tradisjonelt er blitt utført som en del av kvinners rolle i familien, skal overføres til en fremmed i en tid da familiens kvinner har andre ting de heller vil gjøre. Widding Isaksen foreslår at det nettopp er fremmedheten til migrantkvinner som gjør det mulig å ansette dem til dette arbeidet. En kvinnes arbeid i egen familie kan ikke erstattes av hvem som helst, i hvert fall ikke uten at kvinnene i familien mister sin kvinnelighet, og forestillinger både om nærhet (både familiekvinnen og migrantkvinnen er kvinner) og fjernhet (den lønnede omsorgsarbeideren skal dra igjen), framstår som forutsetninger for at dette arbeidet kan overtas av noen andre overhodet.

Flere av artiklene handler om forestillinger om kvinner og hvordan man former eller styrer de formene kvinneligheten tar. I ulike sammenhenger kan praksiser handle om å kultivere det naturgitte kjønnnet ved å sette opp stengsler. Et slikt eksempel er forståelsen av kvinnelig omskjæring. Katrine Fangen og Cecilie Thuns artikkel handler blant annet om å forene ulike idealer om kjønn, seksualitet, kropp og subjektivitet i en migrasjonskontekst som bærer med seg flere steders praksiser og normer. Forfatterne beskriver og analyserer disse prosessene ut fra observasjon i et tiltak skapt for å øke bevisstheten om kvinnelig omskjæring blant somaliske kvinner i Oslo og intervjuer unge somaliske kvinner om temaet. Kvinnelig omskjæring har fått svært mye oppmerksomhet i media, og også i forebyggende arbeid de senere årene framstår det som et område der de symbolske forskjellene mellom "oss" og "dem" gjøres viktige. Det er selvfølgelig grunner til at praksiser som fordømmes likevel videreføres, og Fangen og Thun viser at det er viktig å forstå de betydningene omskjæring gis, både religiøse, hygieniske og estetiske, og hvordan migrasjonen former unge kvinners resonnering rundt disse betydningene. I det endringsarbeidet Fangen og Thun beskriver, er ikke fokuset på å endre praksis ved å forby, men på å endre praksis ved å endre tenkemåte. Dette perspektivet i sosiale tiltak gjenspeiler en erkjennelse av at det finnes rasjonalitet selv bak praksiser som ser irrasjonelle ut. Anniken Hagelund går i sin artikkel videre på

problemstillinger rundt hvordan bistand til endring ytes best. Hun tar for seg arbeidet bakkebyråkrater på innvandringsfeltet utfører og resonnerer i forhold til hvorvidt de skal legge til rette for integrering gjennom hjelp eller veiledning. Hagelunds artikkel gir en oversikt over bosettingsprosessen gjennom introduksjonsordningen, og denne tjener som et bakteppe for hennes analyse av forholdet mellom det å være snill og det å være konstruktiv. Artikkelen viser hvordan innvandringsbyråkratiet tilpasser seg ulike måter å forstå migranternes behov på. Bakkebyråkraterne snakker om et før og nå i forhold til innstillingen til hvordan man best tilrettelegger for livet i Norge for flyktninger, og hvordan det er nødvendig å kontrollere snillhet i hjelpeapparatet gjennom å erstatte hjelperollen med veilederrollen. Å kontrollere snillhet er ikke bare en utfordring for den enkelte byråkrat, det gjøres også institusjonelt og kulturelt. Gjennom det institusjonelle fokuset på nødvendigheten av snillhetskontroll som forsterkes i en felles situasjonsdefinisjon på bakkebyråkratsnivå, fritas byråkraterne fra de generelle samfunnsmessige kravene om å være snille, ved at de ikke bare pålegges å være strenge, men at det legitimeres som den beste tilnærmingen.

Avslutningsvis har vi Ragnhild Sollunds anmeldelse av boka *Kvinneliv i eksil* skrevet av Berit Berg, Torunn Fladstad og Kirsten Lauritsen. Sollund vektlegger at boka får fram viktig variasjon i omstendighetene kvinner migrerer under som flyktninger og at den motvirker stereotypier av kvinner med slike erfaringer. Kvinnelivene som beskrives, er varierte samtidig som forfatterne får fram fellestrekk ved flyktningekvinnens erfaringer på flykt og i eksil.

Flere av artiklene i dette temanummeret av *Sosiologi i dag* handler om de utfordringene migrasjon, og særlig ulike former for kvinnelig migrasjon stiller myndigheter i Norge overfor. At nummeret bare inneholder artikler skrevet av kvinnelige forskere og hovedsakelig bygger på empiri blant kvinnelige migranter er kanskje en ikke-intendert konsekvens av at nummeret ble annonsert som et nummer om migrasjon og marginaliseringsprosesser. Invitasjonen ble sendt ut bredt, og 13 kvinnelige forskere meldte inn artikkelskisser hvorav de fleste fokuserte spesielt på kvinner. Er det slik at det er flest kvinner som jobber med temaet migrasjon og marginalisering, og er det slik at kvinnelige migranter rammes hardest av prosesser som hindrer inklusjon? Hvem som utfører migrasjonsforskning, hvordan og med fokus på hvilke situasjoner er interessante spørsmål i seg selv. Kanskje henger interessen for kvinnelige migranter sammen med det politiske fokuset på deres kår i politisk debatt de siste årene. Arbeidsmigrasjon, prostitusjonsrelatert migrasjon, ekteskapsmi-

grasjon, globale omsorgskjeder, kvinnelig omskjæring i migrantgrupper og møter mellom migranter og innvandringsbyråkratiet er temaer som har fått mye oppmerksomhet de senere årene. Migrantkvinnens posisjon ser ut til å være et av de aller heteste temaene i politisk debatt om inkludering i det nasjonale fellesskapet og i sentrale institusjoner. Flere av artiklene er praktisk rettede og problemorienterte, og dette er ikke nytt i norsk migrasjonsforskning. I så måte berøres nummeret av kritikken Mette Andersson (2007) framfører om at norsk sosiologi først og fremst har studert migrasjon ut fra en empirisk velferdsforskningstradisjon og i mindre grad har utfordret fagets grunnlagsproblemer med utgangspunkt i migrasjonsstudier. Jeg mener likevel nummeret som helhet og de enkelte artiklene tar transnasjonalitet på alvor og at de derfor også representerer en bevegelse bort fra å studere migrasjonens konsekvenser i Norge til å studere migrasjon i seg selv og konsekvenser av innvandringsregimer og -retorikk. Dette betyr at tekstene er problemorienterte på andre måter enn det som ofte er tilfelle. Jeg håper nummeret kan bidra i en debatt om hvordan migrasjon framstilles i norsk sosiologi, og hvordan migrasjonsprosesser utfordrer fagets innretning og grenser.

Referanser

- Ahrne, G. (2007) Upptäckten av det globala. *Sociologisk forskning* 1, 69-76.
- Andersson, M. (2007): "Migrasjon som utfordring. Kritikk av metodologisk nasjonalisme", s. 53-79. I: Ø. Fuglerud og T. Hylland Eriksen (red.) *Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning*. Oslo: Pax.
- Hannerz, U. (1996) *Transnational Connections*. London: Routledge.

God lesing

May-Len Skilbrei

Forlaget beklager en ombrekkingsfeil i *Sosiologi i dag* nr. 2/2007. I Torunn Hamrans artikkel er det blitt feil navn i kolumnetittelen fra side 74-88.